

Wprowadzenie

Opracowanie jest efektem międzynarodowej współpracy naukowej pomiędzy Instytutem Studiów Regionalnych i Globalnych Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego oraz Wydziałem Humanistyki i Nauk Społecznych Uniwersytetu Zjednoczonych Emiratów Arabskich w Al-Ajn, w Abu Zabi. Współpraca zapoczątkowana w 2008 roku trwa do dzisiaj [Dudek, Łęcka 2013]. Strona polska zaproponowała wspólne badania mieszczące się w ramach tzw. rozwoju obszarów pustynnych, a strona emiracka zaproponowała oazy Liwa, jako miejsce szczególnie cenne i interesujące dla każdego członka plemienia Bani Jas, z którego wywodzą się emirowie Abu Zabi i Dubaju.

Badania terenowe odbywały się w dwóch etapach: w lutym/marcu 2009 roku i powtórne w 2012 roku. Wspólnie ustalono, iż celem nadrzędnym projektu jest przygotowanie oceny sytuacji społeczno-gospodarczej w oazach, identyfikacja kierunków rozwoju przestrzennego oraz ocena relacji pomiędzy człowiekiem i środowiskiem przyrodniczym.

Projekt finansowany był głównie z środków własnych uczestników, przy wsparciu Instytutu Studiów Regionalnych i Globalnych Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych UW, Fundacji Uniwersytetu Warszawskiego, Rady Konsultacyjnej ds. Studenckiego Ruchu Naukowego UW, Uniwersytetu Zjednoczonych Emiratów Arabskich w Al Ajn oraz grantu wydawniczego Wydawnictw Uniwersytetu Warszawskiego.

Fot./Photo Linda Arthur

Rycina. 1. Uczestnicy badania pilotażowego w oazach Liwa w 2009 roku; od prawej: drugi – Saif Salim Al Qaydi, piąty – Robert M. Arthur; od lewej: drugi – Gerald Garland, trzeci – Marcin W. Solarz, czwarta – Anna Dudek, w głębi – Izabella Łęcka

Prof. Saif Salim Al Qaydi był w latach 2006–2010 asystentem dziekana ds. studenckich na Uniwersytecie Zjednoczonych Emiratów Arabskich w Al-Ajn, od 2010 – kierownikiem Zakładu Geografii i Planowania Miejskiego (Chair of the Department of Geography and Urban Planning), a od roku 2003 jest dziekanem Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych (Dean of College of Humanities and Social Sciences) na tymże uniwersytecie; prof. Gerald Garland był w 2009 roku dyrektorem Programu Geografii (Director of Geography Programme) Uniwersytetu ZEA w Al-Ajn

Figure 1. Participants of the pilot study in Liwa Oasis, 2009; from the right: second Saif Al Qaydi, fifth – Robert M. Arthur; from the left: second – Gerald Garland, third – Marcin W. Solarz, fourth – Anna Dudek and next – Izabella Łęcka

Ze strony emirackiej projektem kierował dr Robert M. Arthur, geograf, specjalista w zakresie Systemów Informacji Geograficznej (Geographical Information Systems, GIS). Pełnił on rolę zarówno kierownika merytorycznego, jak i organizacyjnego. Ze strony polskiej projektem kierowała dr Izabella Łęcka, geograf, specjalista w zakresie geografii regionalnej krajów rozwijających się.

W 2009 roku 13-osobowy zespół – składający się ze specjalistów w zakresie klimatu, rolnictwa, transportu, gospodarki przestrzennej, GIS i ochrony środowiska – odbył wizytę studyjną w oazach Liwa. Wyprawa miała charakter 2-dniowej wycieczki terenowej, uzupełnionej w następnym dniu przez bardziej szczegółowe badania. Trzyosobowy zespół polski (Anna Dudek, Izabella Łęcka i Marcin Wojciech Solarz) pozostał na miejscu w Liwie przez kolejne trzy dni, przeprowadzając wstępną inwentaryzację lokalnych problemów, wartych wnikliwszych badań. Wynikiem tej wizyty studyjnej było przygotowanie przez Instytut Studiów Regionalnych i Globalnych sesji „Development in the Desert. Field Research in Oasis: United Arab Emirates Case” na Światowym Kongresie Badań nad Bliskim Wschodem (World Congress for Middle Eastern Studies; WOCMES 3) w dniach 19–24 lipca 2010 roku w Barcelonie, zorganizowanym przez Europejski Instytut Śródziemnomorski (IEMed) i Uniwersytet Autonomia de Barcelona (UAB). Dyskusja w międzynarodowym gronie specjalistów pozwoliła uszczegółowić koncepcje następnego etapu planowanych badań w oazach Liwa.

Do właściwego badania doszło w dniach 6–20 lutego 2012 roku. Zespół badawczy tym razem stworzyli pracownicy i studenci ISRIg WGSr UW we współpracy z dr. Robertem M. Arthurem z Uniwersytetu Zjednoczonych Emiratów Arabskich z Al-Ajn. Osoby uczestniczące w tej turze badań są autorami przedstawionych poniżej artykułów poświęconych oazom Liwa.

Praca 7-osobowego zespołu z Polski na obszarze Liwy była możliwa dzięki zakwaterowaniu w należącym do miejscowej administracji pensjonacie. Poruszanie się po rozciągającej się na długości ponad 100 km grupie oaz umożliwił dobrze rozwinięty lokalny transport, służący imigrantom pracującym w rolnictwie.

*

Po raz pierwszy nazwę społeczności Bani Jas wymienił w 1580 roku wenecki podróżnik Gasparo Balbi, gdy opisywał wybrzeże od dzisiejszego Kataru po emirat Ras Al Chajma. Beduini Bani Jas zasadniczo prowadzili koczowniczy tryb życia, jednak część z nich

osiadła na stałe w Liwie, sezonowo zajmując się połowem pereł na wybrzeżu [Lienhardt, Al Shahi 2001].

Kontakty północnej części Półwyspu Arabskiego z Europą zapoczątkowali w XVI wieku portugalscy kupcy, którzy jednak nie ingerowali w życie lokalnych władców, zwłaszcza tych mieszkających na pustyni. Handel z wybrzeżem pozwalał jednak, poczynając od XVI wieku, na rozwój gospodarczy i społeczny oaz Liwa, wspierając wzrost politycznego znaczenia zamieszkującej w tej części Półwyspu Arabskiego konfederacji plemiennej Bani Jas (Bani Yas). Na grupę Bani Jas składają się plemiona: Al Bu Falah (Al Nahajjan), Al Bu Falasah (Al Maktoum), Al Hameli, Al Romaiti, Al Mazroui, Al Sibusi, Al Marar, Al Muhairi, Al Mehairbi, Al Qubaisi [*Bani Yas Tribes...*]. Z czasem w grupie tej wiodącym beduińskim rodem stał się ród Al Bu Falah, wywodzący się właśnie z Liwy.

Do czasu odkrycia ropy naftowej oazy – takie jak Liwa czy Al-Ajn – były znacznie aktywniejsze i zamożniejsze niż miasto Abu Zabi. Zwłaszcza lepiej zniosły kryzys lat 30. XX wieku, związany z wprowadzeniem przez Japończyków na światowy rynek sztucznych pereł. Rodziny zajmujące się połowem i handlem naturalnymi perłami w Abu Zabi zaczęły gwałtownie biednieć i wracać do oaz, także do Liwy. Na początku XX wieku szacowano liczbę Bani Jas na ok. 12 tys., z czego 2 tys. prowadziło koczowniczy tryb życia, a w oazach Liwa mieszkało ok. 5 tys. osób [Heard-Bey 2004: 27].

Odkrycie i eksploatacja od 1962 roku ropy naftowej przyniosły wzrost zamożności kraju i małe, biedne połacie terenów zielonych w oazach dużym nakładem kosztów zmieniono na bujne ogrody. Szejkowie deklarują: „Cenimy nasze środowisko, ponieważ jest integralną częścią naszego kraju, historii i dziedzictwa” [Wells 2011: 54].

Jednym z pierwszych odkrywców tej części Półwyspu Arabskiego był Tom Barger, który lata 1937–1940 spędził jako młody geolog na pustyni Ar-Rab Al-Chali (*Empty Quarter*). Podczas swojej podróży pisał szczegółowe listy do żony, które dzisiaj stanowią jedną z bardzo nielicznych wczesnych relacji o tych ziemiach [Barger 2000].

Wśród najbardziej znanych osób, które zapisały się w historii odkrywania tego terenu, był Wilfred Thesiger – brytyjski podróżnik i badacz, który w latach 40. XX wieku eksplorował rozległe prze-

strzenie pustyni Ar-Rab Al-Chali. Podczas pierwszej wyprawy w 1946 roku nie dotarł on do samej oazy, ale jego wysłannicy kupowali tam żywność (mąkę, daktylę, cukier, kawę, herbatę) na dalsze tygodnie podróży. Opisywali wówczas oazy jako mozaikę gajów palmowych, wiosek i studni [Thesiger 2010: 137–141].

Podczas drugiej wyprawy Thesiger zobaczył tylko zachodnią część oaz – Qutuf i Dhafir. Na wyprawę dalej na wschód nie miał już pieniędzy.

W swoich przekazach o Liwie Thesiger pisał o dobrze utrzymanych gajach palmowych, rosnących u podnóża wydm i obejściach ogrodzonych płotkami. Płotki umieszczano także na szczytach wydm, aby przeciwdziałać przemieszczaniu się piasków. Poza palmami nic innego nie uprawiano, prawdopodobnie z powodu dużego zasolenia. Ludzie nie byli życzliwie nastawieni do obcych. Za Thesigerem, w 1948 roku, zniechęcająco krzyтели: „nie wracaj” [O’Sullivan 2009: 12]. On mimo to wielokrotnie wracał, zauroczony tym miejscem.

Podróżujący w latach 50. XX wieku po tym terenie Julian Walker [1999], młody brytyjski dyplomata, w swojej pierwszej zagranicznej podróży odnotował, iż od czasu relacji Thesigera niewiele się zmieniło.

Zauroczona pozostałością lokalnego budownictwa Polka, Sandra Piesik¹, w latach 2009–2013 odtworzyła w oazie Liwa pamięć o domach z liści palm daktylowych (Arish). Wspierając się fotografiami Sir Wilfreda Thesigera z lat 1945–1950 i pamięcią beduińskich kobiet z rodu Al Mazroui, w 2011 roku doprowadziła do powstania Liwa Arish House Project, czyli budowy kompletnego domostwa typu Arish we wsi Mougab, gdzie takie domy istniały jeszcze w latach 80. XX wieku. W kwietniu i maju 2012 roku Sandra Piesik zorganizowała także wystawę domów Arish w Królewskim Towarzystwie Geogra-

¹ Sandra Piesik pracuje w Biurze Projektowym AEDAS Architects Ltd. w Londynie, a od 2006 roku w jego oddziale w Dubaju. W 2014 roku obroniła pracę doktorską pt. „Liście palm daktylowych jako naturalny materiał budowlany w innowacyjnej konstrukcji w krajach rozwijających się” na Wydziale Architektury i Wzornictwa Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu.

ficznym w Londynie, na którą to ekspozycję autorską zużyła 4 tys. liści palmowych, a obejrzało ją 5 tys. osób [Collins 2011].

Nazwa Liwa nie jest jedynym określeniem grupy oaz na pograniczu terenów Bani Jas i Saudów. Zarówno Barger, jak i Walker wspominali o oazie Liwa, przypisując jej nieco inną nazwę. U Barger Jiwa Oasis to ta sama oaza, która w książce Walkera nazywana jest Liwa Oasis. Jiwa była nazwą przyjętą przez plemię Murra, a Liwa – to nazwa używana przez Manasir i Awamir [Barger 2000: 38].

Przewodnik karawan z plemienia Murra powiedział Bargerowi, że ludzie w oazie są „jak króliki, atakowane przez jastrzębie z góry i wilki z dołu, muszą płacić podatek palmowy szejkowi Abu Zabi i wielbłądzi podatek do ibn Sauda” [ibidem: 75]. Przewodnik twierdził, że przez wiele lat oazy należały zarówno do Arabii Saudyjskiej, jak i Abu Zabi.

Najwięcej czasu na badanie oaz Liwa poświęciła doktor Frauke Heard-Bey, która blisko 40 lat przepracowała w Centrum Dokumentacji i Badań w Abu Zabi (obecnie Narodowe Centrum Dokumentacji i Badań). W październiku 1969 roku i lutym 1974 roku odwiedziła Liwę, opisując ją w artykule *Development Anomalies in the Bedouin Oases of Al Liwa* [1974]. Od tego czasu jednak wiele się tam zmieniło.